

Het Maltezer Kruis

Dik Bakker

Van ons lid de heer Jan Dekkers ontving de redactie onlangs een korte bijdrage betreffende het Maltezer Kruis, in deze context wellicht beter bekend als 'Maltese Cross' (MC). Deze bijdrage is elders in dit nummer opgenomen. Daarin worden onder meer enkele vragen geformuleerd m.b.t. deze eerste postzegelontwaarder uit de historie.

Het Maltezer Kruisstempel is een van de iconen van de Engelse, en daarom ook de algemene, filatelie. Het verhaal erover gaat hand in hand met dat van de eerste postzegel: de Penny Black. Als zo vaak in ons verzamelgebied is er diepgaand onderzoek gedaan naar het onderwerp, en er is dan ook een uitgebreide literatuur voor handen, veelal uiteraard gepubliceerd in het Engels. Het standaardwerk op het gebied van Engelse stempels is Alcock & Holland (1960), en dat heeft een aparte bijlage over het MC met vele illustraties. Verder verscheen nog recent in ons eigen onvolprezen blad een bijdrage over dit onderwerp van de hand van Nanne Visser (*Britannia News* 184:38f).[1] Dat artikel geeft een overzicht van de bekende variaties van het stempel in vorm en kleur. Het is in het Engels gesteld, en wellicht daardoor niet voor eenieder evenzeer toegankelijk. Het bevat eveneens een serie afbeeldingen van de bekende stempelvarianten. Deze zijn verder ook te vinden op het internet.[2]

Gegeven zijn status als eerste stempel-op-postzegels ooit, met de nodige variatie in de uitvoering, is het niet verbazingwekkend dat MC's ook een geliefd verzamelobject zijn geworden. De wellicht meest fameuze collectie was die van I.T. Pickering. Hij werd in 2003 aan een handelaar overgedaan, die hem, helaas, in delen heeft verkocht. Gelukkig is wel een overzichtspresentatie ervan beschikbaar, die een goede indruk geeft van de uitzonderlijkheid van deze collectie.[3]

In deze bijdrage wil ik kort ingaan op het ontstaan van het Maltezer Kruisstempel, en dan verder kijken naar de variatie in vorm en in kleur. Daarmee worden dan hopelijk enkele van de heer Dekkers' vragen beantwoord. Andere door hem aan de orde gestelde kwesties, die niet direct raken aan het onderwerp, blijven vooralsnog open. Daartoe doen we dan weer een beroep op de collectieve kennis van onze leden.

Hoe meervoudig postzegelgebruik te voorkomen

Voordat, op 6 mei 1840, de penny black verscheen, realiseerde men zich bij de General Post Office (G.P.O.) dat de zegels afgeweekt en hergebruikt zouden kunnen worden. Ondanks het feit dat het tarief dankzij de nieuwe vooruitbetalingsmethode dramatisch kon worden teruggebracht - van 6 naar 1 penny - vreesde men toch dat het publiek op die gedachte zou komen, hetgeen direct de doodsteek zou betekenen voor Rowland Hill's revolutionaire idee. Een voor de hand liggende oplossing was de opgeplakte zegels te ontwaarden, en wel door ze te voorzien van een afstempeling. Nu werden poststukken reeds lang van stempels voorzien, waarin onder meer plaats-

en/of datumgegevens waren opgenomen. Deze stempels bleven gehandhaafd voor gebruik op poststukken, maar het daarvan gebruikelijke formaat werd niet geschikt geacht om de zegels zelf te ontwaarden. Verschillende voorstellen circuleerden binnen de G.P.O. voor de vorm van het stempelontwerp. Gaandeweg ontstond het idee om een kruisvorm te hanteren, die dan over het gehele zegel geplaatst kon worden, en als een absolute 'killer' zou functioneren.[4] Het stempel moest tevens geschikt zijn om de Mulready enveloppen, die tegelijkertijd met de penny post werden ingevoerd, te ontwaarden.

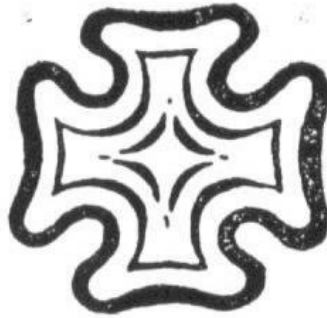
Er is een brief bekend gedateerd 21 maart 1840, waarin William Bokenham, het toenmalig diensthoofd binnenlandse post, aan G.P.O. directeur Kolonel Maberly voorstelt het beoogde stempel de vorm te geven van iets dat het midden houdt tussen het Maltezer Kruis en de Roos van het Huis Tudor. Deze suggestie wordt overgenomen, en het is onder de eerste naam dat het stempel de geschiedenis in zal gaan.

Het Maltezer Kruis zoals we dit al eeuwen kennen is afgeleid van het oorspronkelijk symbool dat stond afgebeeld op het schild en het harnas van de hospitaalridders, die in 1023, ten tijde van de kruistochten, een ziekenhuis stichtten in Jeruzalem.

Afb. 1. Hospitaalridders ten tijde van de kruistochten

Dat kruissymbool onderging in de loop van de tijd diverse transformaties, tot het in de zestiende eeuw zijn uiteindelijke vorm kreeg, zoals die is aan te treffen links in afbeelding 2. In die vorm werd dit achtpuntige kruis het symbool van de militaire Johanniterorde, die zich inmiddels op Malta had gevestigd; vanwaar de naam. Dit symbool is onder meer ook terug te vinden op de huidige vlag en de munten van dat land. Zoals te zien in de afbeelding vertoont het stempel slechts een beperkte overeenkomst met de bron van inspiratie, maar het heeft ontegenzeggelijk een even onverbiddelijke uitstraling.

Afb. 2. Links het Maltezer Kruis en rechts het ervan afgeleide stempel

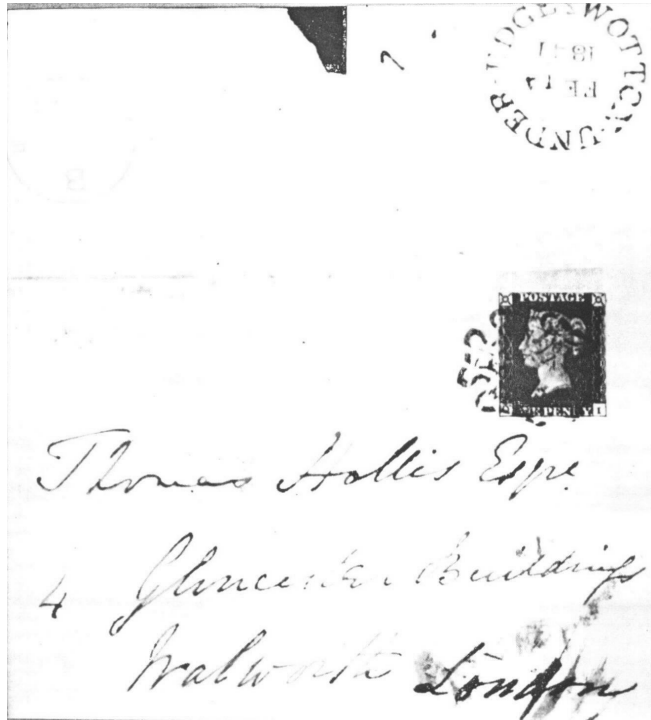
Er werden in hoog tempo vele honderden exemplaren van het stempel geproduceerd met dit motief. Deze werden vanaf 25 april meegeleverd met de eerste exemplaren van de penny black die de postkantoren bereikten. Die zending ging gepaard met een instructie van directeur Maberly *himself*, die ik hier verkort weergeef (mijn vertaling; gebruik van hoofdletters gehandhaafd):

“Het is besloten dat voortaan Postzegels zullen worden gebruikt, en aangezien het nodig zal zijn dat elke Postzegel wordt afgestempeld op het Postkantoor, of Hulppostkantoor, alwaar de Brief met dezelve gepost moge zijn, stuur ik u hierbij voor uw gebruik een Vernietigings Stempel, waarmede u de Postzegel op elke Brief verstuurd vanaf uw Kantoor zult ontwaarden. Voor dit doel dient RODE INKT te worden gebruikt, en ik voeg hierna instructies toe voor het aanmaken hiervan, met daarbij een voorbeeldafdruk van het Stempel. Aangezien het gebruik van Postzegels/Stempels effectief wordt per 6 MEI, verlang ik van u dat u zichzelve tijdig zult voorzien van voldoende Rode Inkt.” [5]

Dan volgt een recept voor het aanmaken van rode inkt, die kennelijk niet eenvoudigweg overal kon worden aangeschaft, dan wel met de zending meegeleverd. Verder wordt in de instructie nog aangegeven dat het stempel in het geval van meervoudige frankering dient te worden aangebracht op elk zegel afzonderlijk, en dat daarnaast tevens de reeds gebruikelijke datumstempels moeten worden gehanteerd. Op de Mulready-enveloppen dient het stempel geplaatst te worden op de beeltenis van Britannia, bovenaan in het midden.

De stempels werden stuk voor stuk met de hand vervaardigd, dus het is niet verwonderlijk dat er enige variatie bestaat tussen de respectievelijke exemplaren. Ook sletten de stempels snel, vooral ten gevolge van het enorme succes dat de penny post al snel bleek te zijn. Soms werden vervangende exemplaren besteld bij plaatselijke fabrikanten, wat tot nog meer variatie aanleiding gaf. Maar het is vooral dankzij het verplichte extra plaats/datumstempel, en het relatief grote aantal min of meer complete poststukken dat uit deze vroege periode bewaard is gebleven, dat wij de variaties binnen de stempelafdrukken naar tijd en locatie kunnen determineren. Onderstaande brief is daarvan een goed voorbeeld. Hij werd, getuige het Circular Date Stamp (CDS), in februari 1841 verzonden vanuit Wotton-under-Edge (Gloucestershire). Rechts vindt men een gedetailleerde weergave van het locale Maltezer Kruis stempel, zoals dat vanaf september 1840 en tot in 1842 in gebruik

was, en waarvan een afdruk ook op het penny-zegel prijkt. **Deze vorm** kan niet het resultaat zijn geweest van gewone slijtage, daarvoor zijn de inkepingen te systematisch geplaatst. Er moet om de een of andere reden een vijl zijn gehanteerd, hetgeen deze unieke afdruk opleverde.

Afb. 3. Maltezer Kruis van Wotton-under-Edge met detail rechts

Een tweede bron van variatie was de inkt. Als eerder vermeld werd die lokaal vervaardigd, op basis van **een** door Londen verschaft recept. Dit luidde (mijn vertaling):

1 pond rode Drukinkt
1 pint Lijnzaad olie
½ pint erin gedruppelde Olijf Olie
Dit goed mengen [6]

Het ligt voor de hand dat deze instructie wel wat ruimte liet voor variatie, die tot kleurschakeringen binnen het rood kon leiden (licht- en donkerrood, robijnrood, **bruinrood**). Ook werd inkt soms lokaal ingekocht. Fameus is het geval van een rondreizende handelaar die in Schotland actief was, en die aan verscheidene kantoren aldaar inkt leverde. Verder kwam het nogal eens voor dat de postbeampte per ongeluk het zwarte of ook anderskleurige stempelkussen aanraakte dat tegelijkertijd voor de CDS gebruikt werd. Er zijn stukken bekend uit die vroege periode met zwart-gestempelde penny blacks, afkomstig uit een tiental plaatsen, waaronder Aberdeen, Canterbury, Glasgow en Jersey. Ook kon als gevolg van dit soort vergissingen inkt van het ene naar het andere stempelkussen worden overgebracht, hetgeen leidde tot een verkleuring van het rode naar bijvoorbeeld bruin. Tenslotte bleek de voor de inkt gebruikte substantie gevoelig voor verschillen

in temperatuur en vochtigheidsgraad, wat tot soms grote veranderingen in kleur kon leiden. Zo zijn stukken gevonden met Maltezer Kruisen in kastanjebruin (Epsom), geel (Horsham), blauw (Lancaster), oranje (Liverpool), roze (Ormskirk) en groen (St. Columb). Verderop zullen we in wat meer detail naar de kleuren van de stempels kijken.

Naast deze relatieve instabiliteit van de rode inkt bleek ook dat de afstempeling toch vrij gemakkelijk kon worden verwijderd, wat tot ongewenst hergebruik leidde. In London had men daarom al vanaf augustus 1840 met zwarte inkt geëxperimenteerd. In februari 1841 werd tenslotte overal in het land overgegaan tot het gebruik van zwarte inkt. Die contrasteerde echter slecht met het zwart van het 1d zegel. Daarom werd, in diezelfde maand nog, overgegaan op het drukken van het penny-zegel in een rode kleur, aanvankelijk van dezelfde 'zwarte' platen (1b, 2, 5, 8, 9, 10 en 11). De Penny Black ging dus al snel aan zijn eigen kleur ten onder. Er waren er echter nog zoveel van in omloop dat ze nog geruime tijd voor frankering zijn gebruikt. Gezien het verschil in catalogusprijs voor gebruikte Penny Blacks moeten er zelfs meer exemplaren met een zwart dan met een rood Maltezer kruis bewaard zijn gebleven.[7] Anderzijds zijn rode MC's op Penny Reds schaars, maar ze komen voor. Er bestaat zelfs een strip van vier stuks met dit stempel.

Het Maltezer Kruis zelf was echter een wat langer leven beschoren dan zijn allereerste 'slachtoffer'. Men treft het aan op de zegels van het type Penny Red tot en met plaat 45, die op 29 februari 1844 in gebruik werd genomen. Op de exemplaren van plaat 46, die in mei 1844 het licht zag, zijn geen Maltezer Kruisen meer aangetroffen. Op 1 mei van dat jaar verscheen het nieuwe stempel: de genummerde 'diamant', waarvan het nummer correspondeerde met het postkantoor van afstempeling.

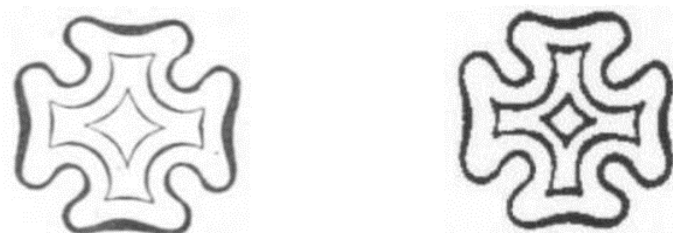

Afb. 4. Het genummerde diamant-stempel

Maar sommige, met name wat kleinere kantoren waren kennelijk toch aan hun Maltezer stempel gehecht. Er is gebruik gerapporteerd van vele jaren na de officiële terugtrekking ervan. Zo is er een exemplaar van 1847 uit Milnthorpe, van 1855 uit Kendal, en zelfs van 1856 uit Aberdeen. Het meeste late gebruik van het MC stamt uit het noorden van Engeland en uit Schotland. Er zijn afdrukken gevonden op losse zegels van nog later uitgegeven zegels, bijvoorbeeld op een Penny Red van plaat 200 uit 1877. Dergelijke exemplaren kunnen, bij ontstentenis van een compleet poststuk, uiteraard gemakkelijk het product zijn geweest van latere fabricatie.

De types van het Maltezer Kruis

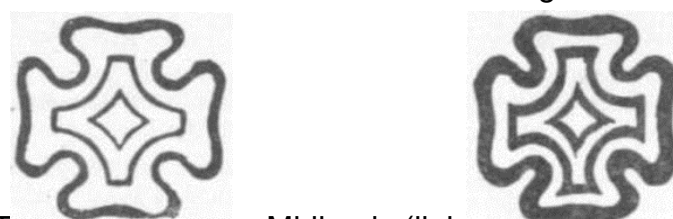
Als gesteld zijn er de nodige varianten van het Maltezer Kruisstempel aangetroffen, waarvan dankzij de verdere markeringen op complete poststukken plaats en datum kunnen worden vastgesteld. Ze worden aangetroffen op de zwarte en rode exemplaren van het One Penny zegel, maar uiteraard ook op die van de Two Penny Blue, en op de Mulready enveloppen, waar zowel de rode als het zwarte variant beter zichtbaar **was**. Aanvankelijk waren er twee basistypen van het stempel, een vervaardigd in Londen en gedistribueerd binnen Engeland, Ierland en Wales, en een vervaardigd in Schotland. Deze zijn te vinden in afbeelding 4.

Afb. 4. Basistypen, Engeland/Ierland/Wales links, Schotland rechts

Een in het oog lopend verschil tussen deze twee typen is de grootte van de vierhoek in het midden, die in de Schotse versie aanzienlijk kleiner is uitgevallen.

Al spoedig moesten als gevolg van het intensieve gebruik extra stempels worden vervaardigd. De versies in afbeelding 5 kwamen met name terecht in de Midlands (links) en de North (rechts). Ze worden gekenmerkt door een wat kleinere centrale rechthoek dan de oorspronkelijke Londense versie, en door krachtigere contouren van met name de twee binnenste figuren.

Afb. 5. Twee versies, Midlands (links), en de North (rechts)

Zoals eerder betoogd kwamen er, door diverse oorzaken, steeds meer versies in omloop, die aantoonbaar afweken van het oorspronkelijke ontwerp. De verschillen zijn met name te vinden in de dikte van de lijnen, **de mate van scherpte en indeuking van de buitenste achtpuntige kruisfiguur**, en de vorm en afmetingen van de centrale vierhoek. Kijkend naar de diverse genoemde bronnen telde ik de volgende aantallen. Geen van de bronnen suggereert dat het om complete opsommingen gaat. De verschillen die worden aangetroffen zijn vaak subtiel, en soms wellicht wat arbitrair. Verder kunnen er uiteraard nog steeds nieuwe varianten bij worden gevonden. Een **overzicht** van de specifieke plaatsen van herkomst treft men achteraan dit artikel.

REGIO	AANTAL	OPMERKING
LONDEN	14	

ENGELAND/WALES	28	2 plaatsen kennen twee versies
SCHOTLAND	20	
IERLAND	24	2 plaatsen kennen meerdere versies
KANAAL EILANDEN	2	
T O T A A L	88	

Tabel 1. Aantallen verschillende typen stempel per regio

Sommige van deze typen werden frequent aangetroffen, andere zijn zeer schaars. Gecombineerd met kleur en met de drie typen zegels, plus de Mulready envelop, en in totaal 45 plaatnummers vormt dit een zeer uitgebreid verzamelgebied binnen de filatelie van Groot Brittannië.

Hieronder laat ik enkele van deze 88 typen zien. Ze geven een indruk van de hoeveelheid variatie die er bestaat. Voor een overzicht van **een** belangrijk deel van alle stempeltypen die tot op heden gevonden zijn verwijs ik naar de website genoemd in [2].

De Londense kantoren kenden lange tijd twee typen, te weten de linkse typen van de afbeelding 4 en 5. Echter, in de loop van 1843 werd een nummer toegevoegd aan het stempel, dat geplaatst werd in het centrum, op de plek van de gepunte vierhoek. Deze nummers liepen van 1 tot 12, en correspondeerden met evenzoveel tafels waarop de post werd afgestempeld op het hoofdpostkantoor. Gesuggereerd is dat men op deze wijze het werktempo aan de verschillende tafels wilde controleren. Naast het nummer hebben op een na al deze stempels ook nog een ander kenmerk; er staat namelijk een kroontje op de top ervan. Dit teken ontbreekt alleen bij het stempel met nr. 3. Afbeelding 6 geeft twee voorbeelden.

Afb. 6. Londens stempel met nr. 3, en nr. 4 met kroon

Er zijn van de 'gekroonde' nummerstempels afdrukken bekend zonder kroon, maar dit wordt geweten aan slijtage, niet aan een verandering in het ontwerp.

Van het Ierse Holymount stempel zijn drie typen bekend, die men vindt in afbeelding 7. Ze zijn waarschijnlijk aan elkaar gelieerd: wellicht zien we hier drie fasen van hetzelfde stempel als gevolg van slijtage. Het is ook denkbaar dat de verschillen het gevolg zijn van de wijze van stempelgebruik, d.w.z. de aard van de toeslag, en mate van druk die erop werd uitgeoefend.

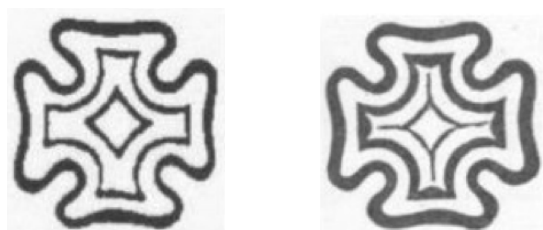
Afb. 7. Holymount stempelafdrukken

Leeds kent twee stempels. De eerste behoort tot de slankere typen, de tweede heeft zo ongeveer de dikste lijnen van de totale verzameling.

Afb. 8. Leeds stempels I en II

Er is ook de nodige variatie ten aanzien van de binnenste figuur. Soms is het nagenoeg een vierkant, als in het geval van Milnethorpe. En soms zijn de hoeken zo puntig dat sprake lijkt van een ster, zoals bij Manchester. Zie afbeelding 9.

Afb. 9. Stempels van Milnethorpe (links) en Manchester (rechts)

Verder vinden we de nodige variatie in de 'opvulling' van de binnenste figuur. Meestal is dit een leeg vlak. Echter dit vlak is teruggebracht tot een cirkeltje bij het stempel van Richmond, terwijl de ruimte geheel is opgevuld bij Welshpool. Het Schotse Kilmarnock plaatst er een vierhoekige punt midden in.

Afb. 10. Stempels van vlnr. Richmond, Welshpool en Kilmarnock

Afstempelingen geven soms de indruk dat er sprake is van dubbele lijnen bij een of meer van de drie figuren. In het algemeen wordt dit geweten aan te weinig inkt op het stempel, zodat alleen de randen van de figuren een afdruk achterlieten. Rode

afdrukken op zowel het zwarte 1d als de blauwe 2d zegel op enveloppen uit Stonehaven lijken echter te bevestigen dat hier inderdaad sprake is van een alternatief ontwerp, met daadwerkelijk dubbele lijnen. Ze worden aangetroffen op stukken uit de periode tussen augustus 1840 en februari 1841. Afbeelding 11 laat een voorbeeld zien.

Afb. 11. Stonehaven stempel met dubbele lijnen

We sluiten af met het grootste stempel, dat enige tijd in gebruik was op Alderney, het kleinste Kanaaleiland met een eigen postkantoor. Geruime tijd werd de post van dit eiland verstuurd via Guernsey of Jersey, en daar afgestempeld, omdat de meeste schepen van Alderney op weg naar Engeland toch via deze twee grotere eilanden voeren. Ergens in 1843 echter besloot de Postmaster van Alderney om de post zelf af te stempelen. Dat gebeurde dan middels het stempel in afbeelding 12.

Afb. 12. Het Alderney Cross

Hoeveel types van het Maltezer Kruis zijn er?

Als eerder opgemerkt: geen van de geraadpleegde bronnen suggereert dat men een complete opsomming geeft. Er bestaat zeker de mogelijkheid dat nieuwe vondsten zullen worden gedaan. Anderzijds zal niet eenieder geneigd zijn bepaalde verschillen tussen twee afdrukken voldoende reden te vinden om tot een typeonderscheiding te besluiten. De verschillen in de omschrijvingen hebben soms iets arbitrairs in die zin dat niet duidelijk is welke criteria precies bepalen wat een uniek type is, en wat twee versies van elkaar onderscheidt. In zekere zin zullen alle, immers met de hand vervaardigde, stempels verschillend zijn geweest. Daarnaast moet rekening worden gehouden met de rol die de hoeveelheid inkt op het stempel kan spelen t.a.v. de aard van de afdruk. Zo kan een teveel **aan** inkt de oorzaak zijn van een volledig gesloten binnenvierhoek. En te weinig inkt kan de indruk wekken van dubbele lijnen. Om een type toe te laten tot de lijst dienen dus een zeker aantal voldoende heldere en min of meer identieke afdrukken over een periode van enige lengte beschikbaar te zijn, zodanig dat men van 'druktoevalligheden' kan abstraheren. Wat dat betreft staat de postzegel waarop althans een deel van het stempel zich bevindt nauwkeurige

determinatie in de weg, met name als stempel en zegel zwart zijn. Gelukkig is in een beperkt aantal gevallen een extra stempel op de envelop gezet. Aangenomen wordt dat beambten dit deden om aan te geven dat er een postzegel op de envelop zat. Immers, een regelmatig gehoorde klacht van het publiek was dat het zegel soms was weggeraakt als gevolg van onvoldoende gom op de achterzijde, met als **gevolg** beporting van de ontvanger. Het lijkt erop dat het personeel van sommige kantoren deze extra bevestigende afstempeling systematische toepaste, met het resultaat als getoond in afbeelding 13. De beschikbaarheid van dergelijke stukken maakt het leven van de stempelanalist uiteraard een beetje aangenamer.

Afb. 13. Dubbele stempelafdruk

Extra interessant in dit opzicht zijn de (schaarse) stukken die afgestempeld zijn met een Maltezer Kruis zowel op het postkantoor van afzender als van bestemming. Dit was ongebruikelijk, omdat het Kruis bedoeld was als ontwaarder van de postzegel en niet als indicatie van de bij de zending betrokken kantoren. Wellicht ook deed men dit omdat men meende dat de oorspronkelijke stempelafdruk niet duidelijk genoeg was. We zijn immers vertrouwd met het 'killer' instinct van de Britse postbeampte.[3]

De kleuren van het Maltezer kruis

Nog wat meer arbitrair zijn onderscheidingen van de MC's in kleur. Notoir is het probleem van de kleuronderscheiding bij postzegels in het algemeen. Er zijn gereedschappen voor beschikbaar, zoals 'Colour Key' van Stanley Gibbons. Maar het is ook bekend dat er zelfs discrepanties bestaan tussen deze 'Colour Key' en de kleurenindicaties bij de zegels in de catalogi van dezelfde firma. Er zijn verder grote verschillen in het kleuronderscheidend vermogen tussen individuen. Ook omgevingsfactoren – zonlicht; vochtigheid; oxidatie -, de chemische samenstelling van de inkt, en simpelweg de tijd spelen hier vaak een cruciale rol. Daarnaast dient de invloed van de achtergrondkleur van het zegel zelf – in dit geval: zwart, donkerblauw en rood - in acht te worden genomen, zeker als er weinig stempelafdruk

zichtbaar is op de bijbehorende envelop, en al helemaal als sprake is van een afgeweekt exemplaar. Een diepgaande spectrografische analyse van MCs kan hier uitkomst bieden, en heeft ook daadwerkelijk plaatsgevonden (cf. Vanderplanck 1951). De meesten van ons verzamelaars zullen echter niet zover willen gaan in de uitoefening van onze hobby. Hoe het ook zij: hier is dus nog meer terughoudendheid op zijn plaats dan bij de vorm van de stempels. De situatie werd overigens een stuk overzichtelijker vanaf februari 1841, toen werd overgegaan op zwarte inkt.

Tegen deze achtergrond geven we nu een kort overzicht van afwijkende kleuren op post uit de periode 6 mei 1840 – februari 1841, de periode van het rode Maltezer Kruis. Er is weliswaar sprake van ‘ongeoorloofd’ gebruik van anderskleurige stempels die reeds in gebruik waren voor 6 mei 1840, en van doorgaand gebruik van rode stempels na februari 1841, maar bespreking daarvan zullen we hier verder achterwege laten. We nemen dus aan dat de in de literatuur gerapporteerde van rood afwijkende kleuren zijn wat ze daar genoemd worden. We laten in het midden of ze zijn ontstaan door:

- a) een fout: het verkeerde stempelkussen is gebruikt, al of niet bewust
- b) vervuiling: vermenging van de inkt van meerdere kussens
- c) of de tand des tijds

In geval van foute kussenkeuze beschikken we soms als extra evidentie van de oorspronkelijkheid van de kleur over een tijd- of plaatsstempel (CDS) op stukken van dezelfde afkomst en periode in die kleur. Dergelijke stempels werden veelal op de achterzijde van de envelop geplaatst, waardoor ze minder bloot stonden aan latere verkleuring door zonlicht. Net als bij de vorm van het stempel lijkt het er op dat de meeste variatie gevonden kan worden op post afkomstig uit Schotland en het noorden van Engeland.

(a) ROOD

Dit is de oorspronkelijke kleur van het stempel, maar als gevolg van de diverse genoemde oorzaken zijn een aantal rood-varianten geattesteerd. Tussen haakjes staat een van de, soms meerdere, kantoren waar die kleur is aangetroffen.[8]

- a.1 Bloedrood (Burton-on-Trent)
- a.2 Karmozijn (Sleaford)
- a.3 Kastanjebruin (Epsom)
- a.4 Roodbruin (Bradford-on-Avon)
- a.5 Roze (Cirencester)
- a.6 Rozerood (Colchester)
- a.7 Robijnrood (Aberdeen)
- a.8 Scharlaken (Manchester)
- a.9 Vermiljoen (Bristol)

(b) ORANJE (GEEL)

Er zijn puur gele datumstempels bekend, met name uit bepaalde delen van Schotland. Een werkelijk gele kleur is echter nimmer aangetroffen bij Maltezer Kruisstempels, al worden ze soms zo genoemd. Alle stempels in deze kleursectie zijn dus waarschijnlijk afkomstig van de oorspronkelijke rode inkt. De reeks loopt van helder oranje naar donker oranje:

Liverpool – Leith – Cheltenham – Burntisland – Kirkcaldy

(c) PAARS EN MAGENTA

Paars gekleurde afdrukken van het Maltezer Kruis vinden we onder meer in Glasgow, met name stammend uit de maand oktober 1840. Magenta (benadering in het Nederlands: licht rood-paars) wordt gevonden op een vrij groot aantal locaties, waaronder Aberdeen, Burton-on-Trent (heel vroeg: 1 juni 1840), Manchester, Milton (april 1841) en Wexford.

(d) VIOLET EN MAUVE

Violette afdrukken zijn ondermeer aangetroffen op brieven uit Clitheroe en Glasgow. Puur mauve wordt vermeld in de literatuur, maar de onderbouwing daarvan is nogal anekdotisch.[9]

(e) BLAUW

Preston (Lancashire) is de plaats waar blauwe afdrukken het meest frequent optreden, en wel over de periode oktober 1841 tot september 1842. Diverse nuances van blauw zijn verder aangetroffen in een twintigtal andere plaatsen, waaronder Aberdeen (tot in 1849), Clitheroe, Truro, Milnthorpe, en, wederom, Glasgow. Ze variëren tussen grijsblauw en indigo.

(f) BRUIN

Veel van de exemplaren met een bruine kleur kunnen worden toegeschreven aan een verkleuring van het oorspronkelijke rood. 'Echt' bruin zijn vermoedelijke de versies van Manchester (eind 1840 – begin 1841), alwaar tegelijkertijd een roodbruin datumstempel in omloop was. Oranjebruin is aangetroffen op stukken uit Liverpool, en roetbruin op enkele brieven uit Newtonstewart, in beide gevallen uit december 1840.

(g) GROEN

Deze kleur komt voor zowel op de zwarte en rode 1d als op de blauwe 2d, en wel vanaf 1840 tot 1843. Ze lopen van licht- tot donkergroen. Deze zijn onder meer waargenomen op post uit Birmingham, Derby en Stockton. Blauwgroene stempels komen heel verspreid voor, en zijn te vinden van Glasgow (Schotland), Newcastle-on-Tyne (de North), en Derby (de Midlands) tot aan Truro (Cornwall).

(h) WIT

Deze exemplaren zijn veelal het gevolg van verkleuring door vochtigheid en onzorgvuldige behandeling van de stukken in kwestie, met name in het geval van oorspronkelijk roze stempels. Dit laatste betreft met name stukken uit Cheltenham. Echter, Meredith & Alcock (1949) voeren aan dat witte afstempelingen uit Cirencester uit de periode 1840-1841 wel degelijk authentiek kunnen zijn.

Lijst van gedocumenteerde types van het 'Maltese Cross'

ENGELAND

Londen 1840
 Londen 1841
 Londen 1843 (nr 1–12)
 Birmingham
 Blackburn
 Brighton
 Catterick
 Chipping Norton
 Coventry
 Dursley
 Helston
 Ironbridge
 Leamington
 Leeds (2x)
 Manchester (2x)
 Market Bosworth
 Melksham
 Milnthorpe
 Northallerton
 Norwich (2)
 Plymouth
 Richmond
 Settle
 Wellington
 Welshpool

Whitehaven
 Wincanton
 Wotton-u-Edge
 York

SCHOTLAND

Dumfries
 Dunnet
 Edinburgh
 Eyrecourt
 Gatehouse
 Greenock
 Johnstone
 Kelso
 Kilmarnock
 Kinross
 Kirkcaldy
 Kirkcudbright
 Kirriemuir
 Laurencekirk
 Lockerby
 Montrose
 Perth
 Selkirk
 Stirling
 Stonehaven

IERLAND

Belfast
 Castledermot
 Catterick
 Clones
 Cork
 Dublin (2x)
 Durrow
 Eyrecourt
 Hollymount (3x)
 Johnstown
 Kinsale
 Limerick
 Midleton
 Moate
 Mullingar
 Piltown
 Ross
 Tallow/Tuam
 Waterford
 Westport
 Wexford

KANAAL EILANDEN

Alderney
 Guernsey/Jersey

Noten

[1] Dit was, tot ons verdriet, een van Nanne's laatste bijdragen aan ons blad: hij overleed in 2019.

[2] <http://philatelics.org/~allan/shrop/mx/main.html>

[3] www.philatelicsannex.org/reference/pickering.pdf

[4] Het 'killer instinct', dat kennelijk vanaf dag een aanwezig was bij de Britse postale beambten, heeft hen nooit meer verlaten. Verzamelaars van Victoriaanse zegels hoeven hun albums maar open te slaan op een willekeurige pagina om het vernietigende effect van de 19-e eeuwse stempels te zien. Ook huidige ontvangers van post uit Groot Brittannië kunnen ervan getuigen: men hanteert daar desnoeds de

balpen om zegels die niet of onvoldoende zijn afgestempeld te verminken en onverzamelbaar te maken; het lijkt soms wel met enig genoegen. Ton Voorbraak (in *Britannia News* 185) laat ons zien dat dit met name geschiedt bij de hogere waarden. Ook Ton is ons recent ontvallen.

[5] Als geciteerd in Alcock & Holland (1960). In de tekst wordt het woord 'stamp' gebruikt voor zowel 'zegel' als voor 'stempel', en is dus in sommige contexten ambigu.

[6] Een (Engels) pond is 454 gram. Een pint komt overeen met 0,568 liter.

[7] £425 voor rood en £375 voor zwart in Stanley Gibbons (2018).

[8] Ik ben er niet zeker van of ik steeds een adequate vertaling heb kunnen vinden voor de, soms exotische, kleurnamen. Zo vond ik 'kastanjebruin' als vertaling voor zowel 'maroon' als 'mahogany'. Bij die laatste term vond ik tevens zowel 'roodbruin' als 'bruinrood'. Voldoende illustratief dit alles voor de complexiteit van dit domein.

[9] Behandeling van het betreffende poststuk met een warme strijkbout (?) deed de kleur veranderen in rood (S. Raine in: *Philatelic Adviser* van februari 1951).

Referenties

Alcock, R.C. & F.C. Holland (1960). 'The Postmarks of Great Britain and Ireland'. London: R.C. Alcock Ltd.

Meredith, C.W. & R.C. Alcock (1949). 'British Postage Stamps Varieties Illustrated'. *Philatelic Adviser* April 1949.

Peace, Brian (2016). 'The Career of William Bokenham and his Relationships with Colonel Maberly, Anthony Trollope and Rowland Hill'. *British Philatelist* 125, 494-506.

Vanderplank, F.L. (1951). 'Coloured Maltese Cross Postmarks'. *Philatelic Adviser* November 1951, 18-19.

Visser, Nanne (2017). 'The Maltese Cross 1840-1845 – Plate 1-15'. *Britannia News* 184, 38-45.

Voorbraak, Ton (2017). 'Het opzettelijk verminken van Engelse hoge waarden'. *Britannia News* 185, 52-53.